

Процес повратка избеглица у Републику Хрватску и Босну и Херцеговину

У Србији борави још увек значајан број избеглица које би биле спремне да се врате у земљу порекла, али под условима да им се омогући одржив повратак, у складу са Сарајевском декларацијом и ратификованим међународним законима и конвенцијама.

Високи комесаријат Уједињених нација поставио је Републику Србија на листу приоритета за ову годину као једну од пет земаља са дуготрајном избегличком кризом у свету и земљу са највећим бројем избеглица и расељених лица у Европи.

Сматрамо да је један од најзначајнијих фактора за дуготрајну избегличку кризу у Републици Србији неспремност Хрватске да на задовољавајући начин реши проблеме поврата индивидуалних права избеглих лица, која се тичу пре свега поврата имовине и станарских права.

Комесаријат у тесној сарадњи и уз подршку Владе Републике Србије интензивно ради на одлучнијем ангажовању међународних фактора према Републици Хрватској, како би она грађане који су избегли третирао на равноправан начин као и остале грађане републике Хрватске.

У дугорочном смислу такође сматрамо да обавеза једне земље, у овом случају Републике Хрватске, у смислу остваривања права свих њених грађана без дискриминације по било којој основи не сме престати да постоји чак и ако/када та земља евентуално буде примљена у пуноправно чланство Европске уније. Приступ индивидуалним правима у земљама порекла за све избеглице без дискриминације јесте од суштинске важности. Само на тај начин земља порекла може да испуни своје обавезе и допринесе стабилизацији региона.

Повратак избеглица у Републику Хрватску

Према расположивим подацима у Републику Хрватску до сада се укупно вратило око 60.000 лица, од тога организовано преко УНХЦР-а 13.845 лица, а у овој години 53 лица.

Према подацима Министарства мора, туризма, промета и развоја Републике Хрватске из јануара месеца ове године из Републике Србије у Републику Хрватску се вратило 126.000 лица.

Наша искуства говоре да статистике о броју повратника често дају лажне слике о правом стању процеса повратка. Повратницима се евидентирају лица која су се условно речено вратила, нека од организација или државних служби у месту повратка их је увела у своје евиденције, или су добили помоћ у превезу ствари до одредишта повратка, а не постоје повратне информације да ли су та лица могла да остваре своја елементарна људска права.

У прилог томе говори и истраживање УНХЦР-а у Републици Хрватској. Према подацима добијеним у истраживању од укупног броја српских повратника у Републици Хрватској тамо је остало да живи свега 43% повратника, што значи да је их половина поново напустила Хрватску и вратила се у место привременог

боравишта. Повратници су углавном старије особе, нижег степена образовања, које се враћају у рурална места. Деца са родитељима чине свега 15% повратничке популације, а само је 8% повратника запослено или samozапослено. Једна трећина је старија од 65 година, 11% потпуно зависи од помоћи коју добија, а од укупног броја повратника преминуло је 11%.

Препреке за повратак у Републику Хрватску

Избеглице повратници и даље имају тешкоће у остваривању својих елементарних припадајућих права. И данас су присутни следећи проблеми:

ОДУЗЕТА СТАНАРСКА ПРАВА

Резолуцијом 1120 СБ УН из 1997. године и Сарајевском декларацијом потврђено је право свих избеглица да се врате у домове у којима су живели пре ратних сукоба. **Преко 40.000 избеглица, носилаца одузетих станарских права из Републике Хрватске није повратило станарска права** (право на коришћење стана и откуп под повољним условима, што представља стечено имовинско право које је постојало у доба бивше СФРЈ) и тиме је дискриминисано у односу на остале грађане Р. Хрватске.

Имајући у виду тежину проблема, његове континуиране негативне последице за преко 40.000 избегличких породица, као и потпуни неуспех до сада спровођених преговора и алтернативних мера у сврху задовољења потреба оштећених, неопходно је да се ово питање коначно реши на прописан, правичан и одржив начин.

Влада Р. Хрватске је уместо враћања станарских права понудила модел стамбеног збрињавања, тј. модел социјалног становања као једино решење, укључујући само она лица која се одлуче на повратак.

Опција стамбеног збрињавања, као превасходно и суштински облик збрињавања социјално угроженог становништва, не треба и не може да буде супститут стеченом имовинском праву избеглица у форми некадашњих станарских права као међународно признате и заштићене правне категорије. Овај програм је прихватљив за она лица која се определе за ову опцију, и посебно за оне који нису имали решено стамбено питање у Хрватској. Процењујемо да овим програмом само изузетно мали број избеглица може решити свој проблем па је потрбено договорити и остала решења

Кад је реч о програму стамбеног збрињавања у Републици Хрватској, Комесаријат није никад добио податке од Хрватске стране, као ни од ОЕБС-а из Хрватске о томе колико је лица која су се пријавила за програм стамбеног збрињавања а који су избеглице или бивше избеглице у Републици Србији, до сада добило позитивну или негативну одлуку по свом захтеву, као и о броју оних који су још увек у поступку и чекају првостепену или другостепену одлуку, као и податке о броју корисника програма стамбеног збрињавања тј. о броју додељених стамбених јединица/станова избеглицама и бившим избеглицама из Републике Србије који

су се пријавили за овај програм као и колико је ових лица потписало уговоре о праву на коришћење тих стамбених јединица/станава.

Питање одузетих станарских права избеглим и прогнаним Србима из Републике Хрватке могуће је решавати на три начина:

1. реституцијом (повратком стана у посед носиоцу одузетог станарског права) у случају кад стан није приватизован (откупљен), уз закључивање уговора о заштићеном закупу под једнаким усвојима као и за грађане хрватске националности;
2. додљивањем заменског стана или земљишта и грађевинског материјала за изградњу стамбеног објекта (алтернативног смештаја);
3. новчаним обештећењем (накнадом/компензацијом) ранијег носиоца станарског права.
4. повратак станарског права не условљавати повратком

Правична накнада јесте у функцији трајаних решења, принцип је и међународног права, Конкретно компензација за избеглице којима је одузето станарско право се помиње у Акционом плану УНХЦРа за решавање дуготрајне избегличке кризе у Србији, у Извештају о напретку Хрватске у придруживању ЕУ, као и у Анексу / Дејтонског Мирног споразума у контексту БиХ.

Република Србија сматра да су станарска права индивидуална и да компензација може бити усмерена само на носиоце одузетих права, а не да се нуди помоћ држави Србији.

КОНВАЛИДАЦИЈА РАДНОГ СТАЖА

Значајан број избеглица из Републике Хрватске није извршио конвалидацију радног стажа, због кратког рока за подношење захтева из 1998. године, када је мали број избеглица у Србији имао хрватска документа неопходна за одлазак у Хрватску и подношење захтева.

Влада Хрватске је у 2008. поново омогућила подношење захтева за конвалидацију, овог пута без временских ограничења, али и даље недостају једноставни и ефикасни механизми који би омогућили признање радног стажа српским избеглицама.

Свим грађанима који су радили на ратним подручјима треба омогућити да у поновљеном и бијурократски не компликованом и поједностављеном поступку остваре своје право и конвалидују радни стаж, како би под једнаким условима могли остваривати права из радних и пензионих односа као и сви други грађани. Понуђени правни оквир за решавање питања конвалидације није адекватан сложености проблема, посебно због ограничења везаних за доказивање радног стажа у односу на поступак прописан хрватским законским прописима (*Закон о мировинском осигурању и Закон о општем управном поступку*). Битно је сужен потенцијални број корисника овог права, јер нису обухваћена лица која су пред налетима рата 1991. године напуштала урбане центре у Хрватској, а у новим срединама се нису могла запослити, као и ускраћивање овог права лицима која су била у активном и резервном саставу војске, милиције, територијалне одбране или министарствима Републике Српске Крајине.

Конвалидација стажа се мора спровести у пуној мери, без временског ограничења, и уз максимално упрошћену процедуру, каква важи за остале грађане Републике Хрватске.

НЕИСПЛАЋЕНЕ ПЕНЗИЈЕ

Током деведесетих година, велики број корисника пензија (процењује се на 40.000), који су остали да живе на територијама под управом УН или су избегли, остали су без пензија, јер им је исплата обустављена једностраним актом пензионог фонда Р. Хрватске.

Хрватка износи став да су лица која су боравила под заштитом УН на територији бивше Републике Српске Крајине примала пензије из парафонда, и у том случају немају права на исплату заосталих пензија по два основа

Проблем доспелих а неисплаћених пензија настао је као резултат тога што се у Хрватској примењује законска одредба да је корисник примања изазвао околности због којих је дошло до обуставе исплате, иако је исплата заправо обустављена са 1. августом 1991. године и то због заустављања платног промета између Републике Хрватске и и подручја која су била под управом или заштитом Уједињених нација. Срби – пензионери којима су пензије ускраћене у периоду од 1991. до 1998. године не траже ништа више од онога што имају други пензионери у Републици Хрватској. Пензије су стечено и неотуђиво лично право, а у овом случају поставља се и захтев за једнакоправност.

ОБНОВА ИМОВИНЕ

Комесаријат за избеглице је у Р. Србији закључно са септембром 2004. године прикупио 17.500 захтева за обнову ратом оштећене имовине у Р. Хрватској, који су преко УНХЦР-а прослеђени хрватским властима.

Хрватска истиче да се процес обнове приводи крају и да је обновљено 145.000 кућа и станова.

Према подацима Европске комисије о напретку Хрватске за 2008. годину (Progress Report) још увек има око 8700 захтева по жалбама у другом степену, од којих многе нису решене више од четири године. Штавише, обнову кућа не прати одговарајуће улагање у развој тих подручја, отварање нових радних места и изградња инфраструктуре, што додатно отежава одрживи повратак.

Иако је највећи напредак у остваривању повратничких права постигнут управо на подручју обнове кућа у власништву Срба повратника, обнову кућа не прати одговарајуће улагање у развој тих подручја, отварање нових радних места и изградња инфраструктуре. Кад је реч о обнови посебно треба указати на проблем реконструкције око 10.000 објеката оштећених или уништених услед терористичког акта ван зоне оружаних сукоба.

Потребно је да Република Хрватска ажурирањем поступка по предметним жалбама без дискриминације и уз политичку вољу и појачан ангажман надлежних служби

оконча процес обнове, поштујући приступ припадајућим људским правима хрватских држављана српске националности. Дефинисање рокова у којима би се завршили послови на обнови, без икаквих условљавања и додатних захтева, једна је од основних услова повратка избеглица.

УЧЕШЋЕ У ПРОЦЕСУ ПРИВАТИЗАЦИЈЕ

Избеглице из Републике Хрватске су, за разлику од осталих хрватских грађана у потпуности искључени из учешћа у приватизацији друштвених, државних и јавних предузећа, за чији су развој и просперитет дали свој пуни допринос. Приватизација свих већих предузећа је окончана или у току. Учешћем Срба у транзицији и приватизацији створила би средства за нови почетак живота оних који се враћају у Хрватску или га почињу негде ван ње. Позивајући се на право на једнакоправност као и на чињеницу да се ради о својеврсној повреди личне имовине потребно је да се свима који на то имају право омогући, да на основу свог доприноса у стварању друштвеног богатства и минулог рада омогућити право на акције, по истим критеријумима по којима су то остварили грађани Републике Хрватске који нису били прииморани да напусте своје домове. За исправљање неправде учињене према сопственим прогнаним и избеглим грађанима, још увек има простора јер следи приватизација неких великих јавних фирми, те се из тако добијених средстава могу обештетити Срби избеглице. Имајући у виду динамику приватизације у Хрватској, са овим програмом треба започети што је могуће пре.

ПОВРАТ ЗАПОСЕДНУТИХ ПОЉОПРИВРЕДНИХ ИМАЊА ЊИХОВИМ ЗАКОНСКИМ ВЛАСНИЦИМА

Постоји хиљаде хектара заузетог пољопривредног земљишта, у чији посед не могу да уђу власници - повратници или избеглице. Усвајањем новог Закона о пољопривредном земљишту у децембру 2008. године Хрватски сабор је избеглице и повратнике довео у веома тежак положај. По том закону власници ће убудуће плаћати високе новчане казне уколико своју земљу не буду обрађивали, а као крајња мера предвиђено је и издавање њихових имања у закуп другим лицима. По том закону, ако неко не обрађује своје имање, мораће годишње да плати казну у висини од 15.000 хрватских куна, односно две хиљаде евра по хектару. Та мера ће тешко погодити повратнике и оне који тек намеравају да се врате, јер велики број њих не располаже довољним средствима и механизацијом за обраду целокупног земљишта. Осим казних мера, Закон ограничава и право на продају имања, јер власници не могу свој посед да продају коме хоће, већ га морају понудити Агенцији за откуп земљишта, која врши процену вредности и продају.

СТАТУС БОРАВКА И ДРЖАВЉАНСТВА ЗА ПОВРАТНИКЕ

Значајан број повратника, према важећим прописима Р. Хрватске, нема хрватско држављанство, те се приликом повратка третирају као страни држављани који подлежу ригорозној, компликованој и скупој процедури признавања статуса странца са привременим или сталним боравком у Р. Хрватској.

Проблем представљају неадекватни прописи којима се не уважава чињеница да се ту не ради о суштинским странцима, већ о грађанима који су пре распада СФРЈ живели у Хрватској. Самим отежавањем решавања њихових статусних права, додатно им се отежава, односно онемогућава решавање и других права која им припадају у процесу повратка. Иако је у Хрватској формално донет низ закона који би требали да омогуће лакшу интеграцију повратника, у пракси је слика сасвим другачија. На локалном нивоу, организовано и свесно, крше се закони који су, чини се, донети само за то да европској јавности прикажу демократско лице Хрватске.

СУЂЕЊА ЗА РАТНЕ ЗЛОЧИНЕ

Постојање тајних оптужница за ратне злочине има за последицу застрашивање и спречавање повратка избеглица. Објављивањем листе оптужених отклонила би се манипулација оптужницама за ратне злочине, будући да је управо злоупотреба тајних оптужница једна од важних препрека у процесу повратка избеглица.

Не постоје тачни подаци о тзв. тајним листама ратних злочинаца, свакако да се ради о хиљадама, а против 1200 људи је покренута потерница. У највећем броју случајева ради се о исфабрикованим оптужницама, често се оптужени, после истражног затвора пуште на слободу, а читав поступак усмерен је ка застрашивању и спречавању повратка. У одсуству је осуђено око 650 Срба. Иако је Хрватска приликом сусрета званичника две земље најављивала отварање листи оптужница, њихово преполовљавање и слично, ништа се од тога није догодило и овај вид застрашивања и даље ефикасно делује

Неопходно је отклонити манипулације оптужницама за ратне злочине, будући да је управо злоупотреба таквих оптужница у јавности била једна од главних препрека у процесу повратка избеглих Срба. Хрватска страна мора да предочи свету спискове оптужених као и доказе за дела за које се оптужују, а српско правосуђе треба да сарађује са хрватском страном у анализи тих документа, за покретање поступка за преиспитивање пресуде, уколико је потребно уз међународну арбитражу или присуство.

БЕЗБЕДНОСНА СИТУАЦИЈА

Повремени напади на физички интегритет, достојанство, имовину, верске објекте и гробља грађана српске националности, захтевају квалитетнију, ефикаснију и јаснију акција државних институција на свим нивоима.

Настављени су напади на физички интегритет, достојанство, имовину, верске објекте и гробља грађана српске националности, и то посебно на подручју северне Далмације. Квалитетна, ефикасна и јасна реакција државних институција на овакве догађаје је изостајала, што је резултирало узлазном линијом и континуитетом искључиво етнички мотивисаних напада у Хрватској.

Хрватска се мора обавезати и примерима доказати да ће се борити против овакве праксе, јер се код прогнаних и избеглих ствара утисак да држава и њени полицијски и судски органи намерно не врши своју функцију, са циљем застрашивања и одвраћања повратника од намере да се врате на своја огњишта.

НЕСТАЛА ЛИЦА

У Хрватској се налази регистрованих и документованих преко 500 гробница у којима су покопане жртве, углавном српске националности, а истовремено се преко 2350 Срба води као нестало.

И поред много пута понављаног инсистирања српске стране да се гробнице отворе и изврши идентификација жртава, хрватска страна то упорно одбија. У случајевима где је, под притиском међународне заједнице то учињено, идентификација се врши споро, уз одуговлачење и непотребно задржавање.

Повратак избеглица у Босну и Херцеговину

Повратак избеглица у Босну и Херцеговину (БиХ) није више политички и безбедносни проблем. Остварен је и значајан помак у остваривању имовинских права у БиХ, јер је више од 99 % имовине враћено легалним власницима, без обзира да ли се налазе у БиХ или у избеглиштву. Повратак у Босну и Херцеговину је уско повезан са имплементацијом имовинских закона која резултира повратком стамбених јединица легалним власницима, обновом стамбеног фонда за повратнике, као и повећаном општом безбедности повратника. Међутим и данас, тринаест година од потписивања мировног споразума, још увек велики број избеглица из БиХ чека на обезбеђење основних предуслова за трајна решења кроз повратак.

Од престанка ратних сукоба из Републике Србије у Босну и Херцеговину вратило се око 79.000 лица.

Организовано преко УНХЦР-а се вратило укупно 6.100 лица. Најизраженији повратак бележи се у Кантон 1 Уна - Сана (Босански Петровац, Сански Мост, Крупа), Кантон 3 - Тузла, Кантон 7 – Херцеговина - Неретва (Мостар-запад), Кантон 9 – Сарајево (Центар, Илица, Нови Град, Ново Сарајево, Вогошћа), Кантон 10 (Дрвар, Гламоч).

Повратак приватне имовине и станарских права - Највећи успех овог процеса јесте чињеница да је питање повратка станарских права изједначено са повратком

приватне имовине. Закључно са новембром 2005. године, Организација ПЛИП-а (ОХР, УНХЦР, ОЕБС и ЦРПЦ) су објавиле да је имплементација имовинских закона у БиХ достигла 99%.

Обнова оштећене имовине - Процес обнове уништене или оштећене имовине тече доста споро јер зависи од финансијских могућности БиХ и међународних донатора. Обновљено је око 60% стамбеног фонда.

Економска ситуација у Босни и Херцеговини директно утиче на процес повратка.

Информација о спровођењу Сарајевске декларације

Политичка обавеза држава региона је да се за избеглице пронађу трајна решења. То подразумева право на повратак и интеграцију, што је неопходно спровести у пракси.

На иницијативу Европске комисије, ОЕБС-а и ВКИ УН-а, државе у региону: Босна и Херцеговина, Хрватска, Србија и Црна Гора потписале су Сарајевску декларацију у јануару 2005. којом је потврђен заједнички приступ у решавању избегличке проблематике.

Сарајевска декларација представља одређење држава за отпочињање суштинског решавања свих проблема избеглица и расељеног становништва у вези са повратком, односно локалном интеграцијом. У њој су садржана основна начела и принципи по којима ће се овај процес одвијати.

Државе су се обавезале да ће у складу са начелима Декларације израдити појединачне Мапе пута које ће садржати свеобухватан попис обавеза које се морају преузети како би се решило питање избеглица у региону. Овако дефинисане и усаглашене Мапе пута треба да буду део Заједничке матрице за спровођење. Процес се налази у застоју, пошто Република Хрватска одбија да отворена питања уврсти у своју Мапу пута. Због тога што Хрватска износи званичан став да је Сарајевски процес завршен и сва отворена питања решена са наше стране је уследио Non-paper, послат у преко 80 држава света, од којих тражимо помоћ у решавању проблема избеглица.

РЕГИСТРАЦИЈА ИНТЕРНО РАСЕЉЕНИХ ЛИЦА КОЈА ЖЕЛЕ ДА СЕ ВРАТЕ НА КИМ

УНХЦР је крајем прошле године иницирао пројекат чији је циљ олакшавање процеса повратка интерно расељених лица на Косово и Метохију. Министарство за Косово и Метохију, УНХЦР и Комесаријат за избеглице у сарадњи са општинским повереницима за избеглице, као део нове стратегије повратка, крајем марта месеца започели су регистрацију интерно расељених лица која желе да се врате на КиМ током 2009. године. Регистрација је била усмерена на лица смештена у званичним и

незваничним колективним центрима и на она лица која се већ налазе на списку корисника Концепт докумената за повратак.

Регистрација заинтересованих лица се приводи крају, и до сада је за повратак пријављено око 850 породица. У току је, од стране УНХЦР-а, обавештавање породица које су аплицирале за повратак о могућности њиховог повратка на КиМ, а планирано је да се започне са повратком у првој половини јула.

ЛОКАЛНИ ИЗБОРИ У РЕПУБЛИЦИ ХРВАТСКОЈ ОДРЖАНИ 17.05.2009. ГОДИНЕ

Локални избори у Републици Хрватској одржани су 17. маја 2009. године. С обзиром да се на територији Републике Србије налази велики број избеглих лица из Републике Хрватске који поседују важеће хрватске документе, Влада Републике Србије је задужила Комесаријат за избеглице да организује и координира рад свих државних органа и оствари пуну сарадњу са удружењима, како би се тим лицима омогућило да остваре своја бирачка права.

Комесаријат је, преко општинских повереника за избеглице, пружио техничку помоћ у оквиру својих надлежности за потребе евидентирања избеглих лица и осталих заинтересованих држављана Републике Хрватске - потенцијалних бирача, ангажовање аутобуса за превоз истих, као и медијску кампању.

У току медијске кампање сервисни спотови који су садржали информације о изборима емитовали су се свакодневно од почетка маја на следећим телевизијама са националном фреквенцијом: РТС1, РТВ, ТВ Пинк, ТВ Авала, ТВ Студио Б, РТВ Б92, ТВ ФОКС, као и на преко 20 локалних телевизија. На свим горе поменутих телевизијама свакодневно се емитовао, у најударнијим терминима неколико пута дневно, каион са сервисном информацијом о пријави за изборе и организацији пута. У току двонедељне кампање реализовано је преко 20 телевизијских гостовања, укључујући и једно у Дневнику ХРТ1, гостовање на Радију Београд 2, а организована је и конференција за штампу са темом „Локални избори у Хрватској – 17. мај 2009“.

У свим већим штампаним медијима објављене су сервисне информације о бројевима телефона за пријаву одласка, организацији пута и слично. Новине у којима су излазиле ове сервисне информације су: Политика, Блиц, Вечерње новости, Данас, Курир, Глас Јавности, и у многим од њих су се скоро сваког дана налазиле било репортаже или интервјуи у вези са избеглицама или локалним изборима.

У „Политици“ је два пута објављен оглас којим се бирачи позивају да изађу на изборе.

За лица која су се одлучили да остваре своја бирачка права у Републици Хрватској, био је организован бесплатан превоз аутобусима до свих општина за које се пријавио довољан број заинтересованих. Превоз је организован и из свих места у Републици Србији до Београда и Новог Сада одакле се кретало за Републику Хрватску. За лица која су се у организацији Комесаријата и вратила из Републике Хрватске, организован је превоз до места у којима бораве. У ту сврху обезбеђено је 107 аутобуса којима је превезено око 4.500 лица.